

Luci Anneu Sèneca
Epístoles a Lucili
 Edició crítica de Tomàs
 Martínez Romero
 Col·lecció «Els Nostres
 Clàssics-Autors Medie-
 vals», vol. 34-36
 Editorial Barcino
 Barcelona (2015)

Sèneca a la baixa edat mitjana i en català

L'interès per l'obra del filòsof cordovès i per la filosofia estoica s'ha mantingut ben viu al llarg dels segles, i la baixa edat mitjana catalana no n'és pas cap excepció. Els nostres medievals llegien i admiraven Luci Anneu Sèneca (4 aC - 65 dC), pel contingut moral de la seva obra i per la factura clàssica. Això sí, convenientment cristianitzat. El llegien i l'admiraven tant que van traduir-lo i utilitzar-lo com a font d'inspiració per a les seves pròpies creacions. El valencià Antoni Canals va traduir al català el tractat *De providentia* entre els anys 1396 i 1404. De les deu *Tragèdies* que va escriure Sèneca se'n van traduir vuit al català en els darrers anys del segle XIV o començaments del XV, amb els comentaris que les acompanyaven, redactats en llatí en el segle XIV pel dominic anglès Nicolau Trevet. Ausiàs Marc s'hi va inspirar per a crear algunes de les seves impactants imatges poètiques, Joan Roís de Corella les va utilitzar en les seves proses mitològiques, Joanot Martorell les tenia molt presents a l'hora de redactar alguns passatges del *Tirant lo Blanc*. Ja es veu prou bé que parlem d'autors cabdals.

Ara, gràcies a la feina de Tomàs Martínez Romero i a l'Editorial Barcino, tenim a l'abast per primera vegada una altra traducció catalana medieval d'una altra obra cabdal del gran autor llatí: les *Epistulae morales ad Lucilium*, un conjunt de 124 cartes que Sèneca va redactar en els últims anys de la seva vida i que va adreçar a un amic, Lucili, del qual se sap ben poca cosa. Tomàs Martínez Romero era la persona indicada per a emprendre l'edició crítica i l'estudi d'aquest text: ell és l'autor de l'edició crítica de la traducció catalana medieval de les *Tragèdies* de Sèneca, publicada dins la col·lecció «Els Nostres Clàssics» de l'Editorial Barcino l'any 1995, en dos volums. Les *Epístoles a Lucili* han donat per a un volum més.

En la introducció del volum, Martínez Romero explica amb tots els ets i uts de la tradició romànica de les *Epístoles a Lucili*. Comença parlant de l'enorme difusió medieval

del text llatí (més de quatre-cents manuscrits dels segles XIII-XVI), per a centrar-se tot seguit en les traduccions romàniques de l'epistolari senequià, que va ser traduït primerament al francès, després a l'italià, al català i al castellà, i no una vegada sola, sinó que se n'han conservat diverses versions en una mateixa llengua. A més, les traduccions romàniques estan interrelacionades, ja que la traducció francesa serveix de base a les traduccions italiana i catalana, mentre que la traducció italiana serveix de base a la castellana. De les dues traduccions catalanes conservades, la primera ha servit de base per a una altra traducció castellana. És lògic que fos així, ja que els traductors es devien sentir més còmodes traduint d'una altra llengua romànica que no pas directament del llatí. Però això no vol dir que no consultessin un manuscrit llatí, és clar.

De les dues traduccions catalanes, la primera és una versió completa del text, datable entre la darrera dècada del segle XIV i la primera del XV, feta a partir de la traducció francesa. La segona és una versió fragmentària, amb només vint-i-nou cartes, datada en el segon terç del segle XV i elaborada a partir del text llatí i de la versió catalana anterior. En la introducció, Martínez Romero estudia tots els testimonis que ens han conservat les traduccions catalanes (sis manuscrits en el cas de la primera, tres en el de la segona), les relacions textuais que s'estableixen entre elles, els models emprats (francès i llatí), els sistemes de traducció, etc. En l'edició del text, l'editor ha tingut l'encert d'acabar les primeres vint-i-nou cartes de la primera traducció amb les de la segona, de manera que es poden anar comparant les diferències i similituds. Al final del tercer volum, s'edita el repertori de sentències conegut pel títol de *Flors o autoritats*, conservat en un únic manuscrit i que ha estat construït a partir de la primera traducció.

Els tres volums de Tomàs Martínez Romero posen a l'abast del públic del segle XXI una de les obres que formaven part de

la biblioteca filosòfica dels grans autors medievals. La dada és rellevant, perquè és a través de la lectura de Sèneca que els medievals van aprendre qui era i què pensava Epicur, per exemple, un filòsof que treu el cap en *Lo somni* de Bernat Metge.

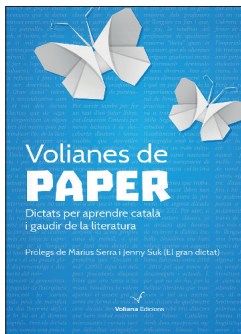
Fins ara, si volíem llegir les cartes a Lucili de Sèneca ho havíem de fer en la traducció directa del llatí, efectuada per Carles Cardó i publicada amb el títol de *Lletres a Lucili* dins la Fundació Bernat Metge, en quatre volums i entre els anys 1928-1931. Allà podem admirar l'argumentació del pensament de Sèneca, la defensa de la virtut i la voluntat, l'aspiració a la felicitat, a una vida plena marcada per l'austeritat, el desig d'assolir la tranquil·litat d'esperit i la necessitat indefugible de consol. Hi afloren, molt sovint, les referències a la vida quotidiana de l'antiga Roma, que fan propera la lectura, i hi destaca l'estil directe, el relat viu i

intens que aconsegueix Sèneca pel fet d'adreçar-se a un personatge imaginari, que anomena Lucili.

Ara, gràcies a l'ingent treball de Martínez Romero, podem llegir les *Epístoles a Lucili* tal com les llegien els nostres autors medievals. El Lucili que en el pròleg és identificat com un procurador de Sicília (però del qual no sabem res de cert: alguns estudiosos dubten fins i tot de la seva existència) és anomenat sovint «molt dolç amich Luçil» (epístola 113, vol. 3, p. 160). Amb quanta tendresa s'hi adreça Sèneca! Ara podem llegir en el comentari inicial, basat en una coneguda epístola de Coluccio Salutati que hi ha en la primera traducció catalana, de quines tres maneres les persones perden el temps i són incapaces de mantenir «algun orde de ben viure»: ho fan o bé perquè «són tocats d'inconstància», o bé perquè tot i que tenen el propòsit de «ben viure» deixen la vida virtuosa per a quan són vells i estan propers a

la mort, o bé perquè, vençuts pels vicis i els béns temporals, es moren abans d'haver tingut l'oportunitat d'entrar en una vida virtuosa (vol. 1, p. 96-97). Ara podem llegir una definició excel·lent de l'ociositat: «Ociositat sens lletres és mort e sepultura de hom viu» (epístola 82, vol. 2, p. 234). O aquelles paraules tan belles i assenyades que procuren consol davant la mort, de la famosa carta 93, on Sèneca raona que no hi ha diferència entre sortir més d'hora o més tard d'un indret d'on cal necessàriament eixir, que no ens hem d'esforçar a viure llargament, sinó a viure una vida plena, perquè la durada de la vida no la controlem nosaltres, mentre que el bon viure sí. «Contem, donques, entre-lls benaventurats aquell que son temps, per tant que sia petit, ha ben usat» (epístola 93, vol. 3, p. 27). Saviesa i ben dir a dojo. ♦

ANTÒNIA CARRÉ

Volianes de paper
Rosa Roca i Jordi Solé i Camardons (eds.)
Voliana Edicions
Barcelona (2016)

Un tastet literari i lingüístic

Hi ha llibres per a distreure's, llibres per a aprendre, llibres per a descobrir nous autors i nous gèneres... I hi ha llibres que ens ho donen tot alhora. Per exemple, *Volianes de paper*, un recull de textos dels autors de Voliana Edicions presentats en forma de dictat, amb pròlegs de Màrius Serra i Jenny Suk, guanyadora d'«El Gran Dictat» de TV3. El subtítol del llibre, *Dictats per aprendre català i gaudir de la literatura*, ja és tota una declaració d'intencions. Sí, són textos que han estat seleccionats perquè fan de bon llegir en veu alta i perquè contenen mots o expressions especialment interessants amb vista a aprendre a escriure el català, però també perquè ens obren les portes a nous mons, a universos literaris que potser ens són desconeguts. De fet, tota antologia és sempre un tastet, una invitació que ens posa la mel a la boca i que ens porta a voler saber més d'un autor o d'un llibre. I *Volianes de pa-*

per aconsegueix aquesta funció, no sols fent-nos conèixer escriptors d'arreu del país, sinó també oferint-nos la possibilitat de llegir determinats gèneres literaris —conte, poesia, teatre, assaig— que massa sovint queden eclipsats per la novel·la. Per aquesta raó, un llibre que d'entrada sembla especialment adreçat a docents de català esdevé, també, una lectura amena per a tots els públics i un reclam literari al qual es fa difícil resistir-se. Llegiu-lo, tasteu-lo, i de ben segur que hi trobareu textos que us seduiran i que us faran venir ganes d'endinsar-vos en l'obra d'autors que potser no surten en les llistes dels més venuts, però que, amb el seu compromís amb la literatura i la llengua del país, un compromís compartit per l'editorial, ajuden a fer que la nostra cultura sigui cada dia una miqueta més normal. I més lliure. ♦

DAVID VILA I ROS